

Hans Kaldenbach

Begrijpen & begrenzen

**Lastige leerlingen en collega's
99 Tips**

2024 Prometheus Amsterdam

© 2024 Hans Kaldenbach

Omslagontwerp Erik Prinsen

Foto auteur Piek

Illustraties binnenwerk Sameer Khalili

Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort

Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 5677 0

Woord vooraf

Begrijpen én begrenzen. Het is allebei noodzakelijk. Hoe u grenzen stelt, is veranderd. Jongeren pikken het niet meer als u grenzen stelt op de manier die vroeger gebruikelijk was.

U moet tegenwoordig de regie hebben over jongeren die thuis en op sociale media steeds op hun zelfstandigheid worden aangesproken. Dat maakt lesgeven een stuk lastiger.

U kunt ze niet meer dwingen (\leftrightarrow) én u hebt een taak (\downarrow). Dit boek geeft u veel concrete handvatten bij de dilemma's die hierdoor ontstaan.

- U kunt de k*woorden nauwelijks verbieden. Hoe vergroot u de kans dat ze zelf hun taalgebruik willen veranderen?
- U kunt niet eisen dat ze hun huiswerk maken. Hoe bevordert u dat ze dat wél willen doen?
- Veel jongeren accepteren geen 'bestrafing' meer. Hoe kunt u zo grenzen stellen dat ze uw maatregel ervaren als het gevolg van hun eigen gedrag?

Uw collega's zijn ook zelfstandiger en individueler geworden. U hebt geen macht over uw collega's. Hoe kunt u uw kans vergroten dat ze rekening met u willen houden?

U leest hier ook **onverwachte inzichten** bij belangrijke thema's, zoals:

- Wat doet u als ouders tegen Paarse Vrijdag zijn?
- Wat doet u als ze stoeien, rennen, duwen en trekken?

- Merkt u dat jongeren zich steeds sneller beledigd voelen?
- Hoe kunt u brutaal gedrag afleren?
- Wat is de reden van BBB (borsten, billen, buik)-kledingbeleid?
- Waardoor gaan we afdwalen, wegdromen, afhaken?
- Wat doet u als u genegeerd of gepest wordt?

Mijn acteur en ik komen graag bij u op school.

Hans Kaldenbach
kaldenbach@telfort.nl
www.hanskaldenbach.nl

Met dank aan Amar El Ajjouri, Karina Boom, Rob Ermers, Wiebout Guikema, Frédérique de Jong, Yaron Kaldenbach, Nelleke Kuiper, Jannie Limburg, Ramon Ramnath, Jeroen van Veenendaal en Sela Zorlu.

1 Begrijpen en begrenzen

U kunt ze niet meer dwingen

In de titel van dit boek gaat het over ‘lastige leerlingen’. Als u het alleen maar zou hebben over ‘lastige leerlingen’, dan legt u het probleem bij die leerlingen neer: die zijn lastig, die moeten veranderen. Daar zullen de meeste mensen het overigens mee eens zijn. De realiteit is echter dat leerlingen pas veranderen als wij, docenten, iets veranderen in óns gedrag. Dus als ú iets verandert in úw gedrag.

De vraag wordt daarom: wat kunt ú doen zodat u de kans vergroot op goede **leerresultaten**, **fatsoenlijk gedrag** en een prettig **contact** met leerlingen?

Veranderd gezag.

De gezagsverhoudingen tussen ouderen en jongeren zijn in de laatste vijftig jaar ingrijpend veranderd. De relaties tussen ouders en kinderen, ook die tussen leraar en leerlingen zijn – in grote lijnen – veranderd van verticaal (↓) naar horizontaal (↔). Diezelfde verandering was te zien tussen arts en patiënt, politie en burger, minister en volk, priester en gelovige, werkgever en werknemer, etc.

Tot plm. 1960 kon een docent leerlingen nog dwingen om een prop papier van de grond op te rapen. Een docent kon de klas ook dwingen om te vertellen wie van de leerlingen in zijn afwezigheid iets ‘misdaan’ had. In de meeste gevallen vertelden de klasgenoten dat.

Ouders konden hun jongvolwassen kinderen in die tijd nog dwingen de relatie met hun partner uit te maken, hun verbieden om alcohol te drinken, verplichten om op tijd thuis te zijn, of om goedkope onmodieuze kleding te dragen, etc. Die verticale vormen van gezag zijn bijna overal in Nederland voorbij.

Sinds 1960 is het doel van de opvoeding wezenlijk veranderd. We willen meer horizontale relaties met jongeren, zowel thuis als op school. We willen dat jongeren zelfstandig, autonoom zijn. We voeden ze zo op dat ze, veel meer dan vroeger, zelf nadenken over wat ze ergens van vinden. Ze mogen op jonge leeftijd al veel meer beslissen over kleding, geldbesteding, tijd van thuiskomen, etc.

Dit jarenlang stimuleren van zelfstandigheid heeft, naast heel veel voordelen, ook als gevolg dat huidige jongeren zich bijna niet meer laten dwingen.

Uw taak is horizontaal én verticaal!

Uw taak als docent is hierdoor veel moeilijker geworden. *Ze doen niet meer automatisch wat u zegt.* Dat is lastig want het is de taak van elke docent om, de hele dag door, de regie te hebben in de klas, in de gangen, in de aula, op het plein en zelfs in het fietsenhok. Dat kan uiteraard gemakkelijk botsen met leerlingen die zichzelf zijn gaan zien als zelfbepalend, zelfstandig, als autonoom.* Ondanks alle opvattingen over 'ge-

* Leerlingen zijn veel meer zelfbepalend en autonoom. Dat betekent niet dat ze meer verstandige besluiten nemen. Het woord autonoom betekent alleen maar dat ze zelf bepalen. Ze kunnen in jeugdige kortzichtigheid ook heel schadelijke keuzes maken.

lijkheid' en 'gelijkwaardigheid' hebt u in de klas een ongelijke taak. U moet de regie hebben.

Dit is uw situatie in het kort:

U móet de regie hebben (↓) in een klas met leerlingen die thuis en bijv. op sociale media geleerd hebben dat ze heel veel zélf mogen bepalen (↔). Op de vroegere manier lukken opvoeden en orde houden daardoor niet meer.

U hebt twee nieuwe vaardigheden nodig: *judo* en *niet-beschadigend grenzen stellen* (*karate*).

Twee andere kenmerken van verticale samenlevingen.

Eerst nog aandacht voor twee belangrijke kenmerken van een verticale samenleving.

a. De relatie met leerlingen.

In een samenleving waarin de relaties verticaal zijn, hoeft een docent niet per se een band te hebben met de klas. Een goede band was ook in die samenlevingen wel gemakkelijk, maar was niet noodzakelijk. De angst voor gezag hielp een docent door veel moeilijke situaties heen. Dat is nu volkomen anders. U hebt medewerking van de leerlingen nodig, u móet een band met ze hebben. U moet een keer met ze gelachen hebben, u moet een keer iets leuks gezegd hebben over hun kleding, over een slimme opmerking, etc. Zonder band bent u tegenwoordig vaak kansloos.

b. De mate van gevoeligheid.

In verticale samenlevingen komt het veel vaker voor dat een docent tegen een leerling zegt: *Je bent te stom*

om voor de duvel te dansen. Heb je geen opvoeding gehad? Hé dikkerdje, let eens op. Met de ogen van nu zijn dit forse beledigingen, ze zijn beschadigend. Ook seksisme en racisme waren tot plm. 1970 veel meer gewoon, 'normaal'. In een verticale samenleving leert de onderliggende partij daarin te berusten: *Zeg er maar niks van, anders maak je het alleen maar erger. Lieve dochter, zo zijn mannen nou eenmaal, daar doe je toch niks aan.* Wat we nu overduidelijk 'misbruik' noemen, leidde in de vroegere verticale wereld veel vaker tot berusting, veel minder tot protest.

Huidige leerlingen zijn veel gevoeliger voor dit soort krenkingen en beledigingen geworden. Ze vinden u veel eerder, in uw toon of woordgebruik, dwingend of minachtend. En dat pikt een steeds groter deel van de jongeren niet meer.

TWEE 'NIEUWE' VAARDIGHEDEN

Doordat huidige leerlingen veel meer zelfbepalend geworden zijn, én bovendien gevoeliger zijn voor 'krenkingen', hebt u twee 'nieuwe' vaardigheden nodig: de judo-aanpak en een niet-beschadigende manier van grenzen stellen: neutrale of verbonden karate, zie hierna.

Bij de judo-aanpak richt u zich op **medewerking** van de leerlingen. U maakt gebruik van het feit dat de relatie tussen u en de leerlingen horizontaler geworden is. Om medewerking te krijgen moet u begrijpen wat er in hen omgaat. U moet dus o.a. snappen dat ze geen bevelen meer accepteren en dat ze niet willen afgaan bij klasgenoten. U moet – als u medewerking wilt – bij die behoeften aansluiten.

Als u kiest voor de judo-aanpak, dan bent u – zelfs bij diefstal of vernielingen – gericht op medewerking van de verdachte resp. van de dader. Dit is een zeer onverwachte, contra-intuïtieve aanpak die echter in veel gevallen een verrassend goed resultaat oplevert. Zie hierna de voorbeelden.

U gebruikt de karateaanpak als u het ongewenste gedrag gaat **begrenzen** door een confrontatieaanpak. U komt met een grenstelling.

U kunt op drie manieren begrenzen (de karatestijl gebruiken): beschadigend begrenzen, neutraal begrenzen en verbonden begrenzen.

1. Beschadigend begrenzen, de beschadigende karateaanpak.*

Het kan beschadigend zijn (afhankelijk van uw relatie, intonatie, etc.) als u zou zeggen: *Wat is dat voor een smerige troep hier? Hou op met dat belachelijke gedrag. Doe je dat soort idiote dingen thuis ook? Ruimen jullie die rommel wel meteen op jongens, anders moeten jullie nablijven.* Voor veel huidige jongeren kan zelfs dit laatste beschadigend zijn, lees verder waardoor dit zo is.

2. Neutraal begrenzen, de neutrale karateaanpak.

Het kan neutraal begrenzend zijn (afhankelijk van uw relatie, intonatie, etc.) als u zou zeggen: *Hé, hou daarmee op. Stop daarmee. Niet doen. Dit wil ik niet. Dit moet je nooit bij mij doen.* Bij spieken: *Je hebt een 1.* Bij vechten: *Laat los, laat los.*

* Het criterium is of de léérning het als beschadigend ervaart. Uw goede bedoelingen zijn – voor het effect – niet van belang.

3. Verbonden begrenzen, de verbonden karate-aanpak.

Verbindend begrenzen zou kunnen zijn (als leerlingen hun spullen niet opgeruimd hebben): *Goeiedag allemaal... Ik zie dat jullie het gezellig hebben gehad. Jullie hebben er echt een leuk feestje van gemaakt. En jullie spullen liggen er nog. Je weet het: wie zijn spullen achterlaat, heeft corvee. Dus loop ff mee...*

Begrijpen is niet: er begrip voor hebben!

De meest voorkomende denkverwarring bij het 'begrijpen' van leerlingen, is dat u daarmee het gedrag zou moeten goedkeuren. Het tegenovergestelde is vaak waar: juist als u tegen bijv. pesten bent, juist dan moet u proberen te snappen waardoor leerlingen (doorgaan met) pesten. U moet ook proberen te begrijpen waardoor ze ermee zouden kunnen stoppen. U kunt het vergelijken met een arts die onderzoek doet naar kanker. Die arts kan alleen een medicijn vinden als die snápt waardoor een tumor ontstaat en hoe die te stoppen is. Kort samengevat:

Iets begrijpen ≠ Er begrip voor hebben.

Je inleven, je invoelen ≠ Ermee instemmen.

Iets verklaren ≠ Het goed vinden, het verdedigen.

Goeiemorgen
allemaal.
Dit is gevaarlijk.
Stop ermee.

Stop daarmee!
Ophouden!

- Is er verschil in effect? -

1. DE JUDOAAANPAK = ZOEKEN NAAR MEDEWERKING.

Stel dat een groep leerlingen in de aula zit te eten. U kent ze niet of nauwelijks. Op tafel en op de grond liggen broodresten, papier, drinkpakken, schillen, etc. U hebt een opvoedtaak: u vindt dat zij hun eigen spullen behoren op te ruimen.

Bij de judoaanpak begint u met contact leggen:

- * *Goeiemorgen allemaal.*
- * *Zijn jullie lekker aan het eten?*
- * *Als jullie straks weggaan, ruimen jullie je spullen op?*
En bedankt, hè. [En u loopt door!]

De kans is nu veel groter geworden dat de leerlingen het zullen opruimen. U vermijdt een woord zoals *rommel*, *rotzooi*, *puinhoop*, *beestenbende*, etc. Met bijv. *spullen*, *papier*, *bekers* vergroot u uw kansen. En u bedankt alvast. En vooral: blijf niet staan kijken, ze hoeven het dan niet op te ruimen 'onder uw toezien oog'.

(NB Ik denk dat u het een volwassene op een vergelijkbare manier ook zo zou vragen. Welnu, jongeren voelen zich niet minder dan een volwassene, ze voelen zich horizontaal.)

U vergroot door deze judostijl de kans dat de leerling zal meewerken. In bovenstaande situatie hebt u de regie. De leerling werkt daar aan mee omdat die zich in zijn autonomie aangesproken voelt. Hij werkt veel vaker *uit zichzelf* mee.

U vraagt zich misschien af wat er mis was met de zin in de vorige paragraaf: *Ruimen jullie die rommel wel op jongens, anders moeten jullie nablijven*. Vijftig jaar geleden was dat normale taal en volkomen acceptabel. Een toenemend aantal van de huidige jongeren ervaart – afhankelijk van uw intonatie – dit:

- * De docent komt **aanlopen** op ze af en begint meteen te commanderen, zonder contact te leggen.
- * Het woord 'rommel' is een afkeerwoord. Een deel van de leerlingen voelt dat zij rommel zijn.
- * Het moet nu meteen worden opgeruimd. Geen *straks*, of: *als jullie weggaan...*
- * Bovendien blijft de docent staan wachten tot ze het doen. Vooral dit ervaren ze als dwáng. De kans op medewerking is klein. Het is – in de ervaring van leerlingen – *beschádigend begrenzen*.

Het is belangrijk dat u zich realiseert dat u leerlingen op geen enkele manier met 100 procent zekerheid tot bepaald gedrag kan brengen. Een leerling is geen robot. Zelfs in een dictatuur lukt het niet om álle mensen onder de duim te houden. Uw doel is om uw kans te vergroten dat leerlingen gaan doen wat u wilt.

Stel dat ze het niet opgeruimd hebben. U hebt dan weer de keuze om met de judo- of met de karatestijl te reageren. U ziet de leerling de volgende dag.

Judo, bijv.: *Niet gelukt gisteren? Of: Vergeten gisteren? Denk je er een volgende keer aan?*

Karate, bijv.: *Het was niet opgeruimd gisteren, je hebt corvee, kom straks fflangs.*

Beide manieren van reageren, judo en karate, kunnen zinvol zijn, zie verder.

De termen judo en karate in de sportwereld.

Bij judo, (eigenlijk bij 'aikido' maar dat woord kennen weinig mensen), gaat u niet primair tegen de ander in. Integendeel, u maakt gebruik van de eigenschappen (de bewegingen, de kracht, etc.) van de ander. U benut

die in uw voordeel. Bij judo, aikido, wilt u uw 'tegenstander' daarom goed leren kennen. Bij aikido wilt u niet winnen, u wilt wel dat er gebeurt wat ú wilt. Bij karate, eigenlijk wordt steeds 'kickboksen' bedoeld, gaat u rechtstreeks op uw doel af. U maakt gebruik van uw kracht.

DE 'JUDOANPAK', vijf voorbeelden.

1. Vernielingen bij een bedrijfsbezoek, Intratuin.* (judoanpak)

Ik werk op een erg moeilijke school. Ik ging vrijdagmiddag, in het kader van bedrijfsbezoeken, met mijn klas naar Intratuin. Ik heb niks gemerkt maar ik werd 's avonds gebeld door mijn directeur dat we nooit meer bij Intratuin mogen komen. De leerlingen hadden stellages vernield en er waren klanten lastiggevallen, ik had er niks van gemerkt. Ik heb me het hele weekend zitten opvreten van woede. Ik had willen zeggen: *Stommelingen dat jullie dit gedaan hebben. Jullie weten hoe moeilijk het voor onze school is om een bedrijf te vinden waar we mogen komen. En nu hebben jullie het verknald voor de komende jaren. Hoe krijgen jullie het in je bolle kop... Wie van jullie heeft...*

Het heeft me het hele weekend gekost om rustig te worden. Maandagmorgen zei ik: *Jongens, willen jullie me helpen? Jullie weten wat er is gebeurd, vrijdag bij Intratuin. We mogen er niet meer komen en jullie weten hoe*

* Uit: *Lastige ouders, moeilijke leerlingen*. Hoofdstuk 'Vernielingen...'

moelijk het voor onze school is om bedrijven te vinden waar we mogen komen. Ik hoef niet te weten wie het gedaan heeft, er moet wel een excuusbrief naar ze toe... Nog voor ik uitgesproken was, gingen er vier handen omhoog. Met die vier, die later de daders bleken te zijn, hebben we bij Intratuin excuus aangeboden.

De vestigingsmanager was zeer verrast. Hij zei dat hij dit nog nooit eerder had meegemaakt.*

2. Dani wordt gepest. (judoaanpak)

Ik weet dat Dani wordt gepest. Hij wordt regelmatig in elkaar geslagen en moet geld meenemen van huis. Zijn moeder zei me: *Ik zie mijn kind verschrompelen*. Ik weet dat Sjoerd de hoofddader is. Gelukkig heb ik een redelijk contact met hem, ik weet ook iets over zijn situatie thuis.

Ik ging naar Sjoerd toe. Ik zei: *Goed weekend gehad? Lukt het weer om te beginnen? ... Hoe is het met het gebroken been van je broertje? Ik vind het geweldig dat je hem elke week achterop de fiets naar de voetbal brengt, dan kan hij toch zijn elftal zien spelen. Goed man hoe je voor hem zorgt... ... Wil je me helpen? Ik denk dat Dani wordt gepest. Er zijn een paar kinderen niet aardig tegen hem. Zou jij Dani willen beschermen, alsof het je eigen broertje is? ...* Toen gaf ik hem een hand. Die pakte hij – een beetje aarzelend – aan. Zijn moeder zei later: *Ik had in één dag een ander kind thuis.*

* Het is haast niet te geloven wat de vestigingsmanager aan het einde van het gesprek ook nog zei. *Jongens, als een van jullie ooit een stageplaats nodig heeft, dan zijn jullie hier welkom. Je mag mijn naam noemen.*

3. Laptop gestolen. (judoaanpak)

De docente: Meiden, willen jullie me helpen. Ik ben er altijd trots op dat ik jullie mentor ben. Maar nu schaam ik me als ik naar de personeelskamer ga. Iedereen weet dat die laptop in onze klas is weggeraakt... Ik hoef niet te weten hoe het gekomen is. Als je iemand kent die er misschien iets van weet wil je haar dan vragen of die laptop terug kan komen?

De laptop kwam terug. Iemand had hem gevonden.

4. Poep aan de wc-muur. (judoaanpak)

Jongens, willen jullie me helpen? Jullie weten dat er af en toe poep aan de wc-muur zit. Ik schaam me om aan de schoonmakers te vragen of ze het willen schoonmaken. Ik vind het zo vernederend om dat te moeten vragen. Als jullie iemand kennen die dat doet, wil je vragen of-ie dat niet meer doet? Jongens, bedankt hè.

Het is maandenlang niet meer gebeurd.

5. Een boze vader stormt de school binnen.

(judoaanpak)

U zegt [hand uitsteken, vriendelijk gezicht]: Goedemiddag, ik zie dat er iets belangrijks is. Gaat u zitten. Wilt u koffie? Met melk en suiker?

Net als in alle andere judovoorbeelden. U gaat niet **v**echten, **v**luchten of **v**erstijven. Bij de judoaanpak kiest u ervoor om **v**erbinding te zoeken, de vierde v. Ú hebt de regie.